

KOPIARK

DET GAMLE ISRAEL

Ørkenvandring og erobring – folkets ”mytiske tid”

Dannelse af en nation helliget Gud (Pagten indgås)

(2000-1700 f.Kr.) **Patriarkerne:** bl.a. **Abraham**, folkets stamfader.

- Åbenbaringen af den eneste Gud (monoteisme)
- Abraham modtager opfordringen til at bryde op, udvælgelsen

Pagten:

Gud lover land og stort folk
Abraham lover omskærelse

- Isak, Jakob (Jakobs 12 sønner = Israels 12 stammer).

Udfrielsen og Lovens gave (Pagten udvides)

(13-1200-tallet f.Kr.): Ægyptiske slaveri/**Moses** og udvandringen fra Ægypten. Moses lovgiver og profet.

- Åbenbaringen af Guds sande navn: Jahve
- Udfrielsen fra slaveriet
- Jahve-kulten,
- Pagten sluttet og Loven gives på Sinai

Loven
613 bud (mitzvot)
248 påbud
365 forbud

- Pagtens Ark og fortsat ørkenvandring

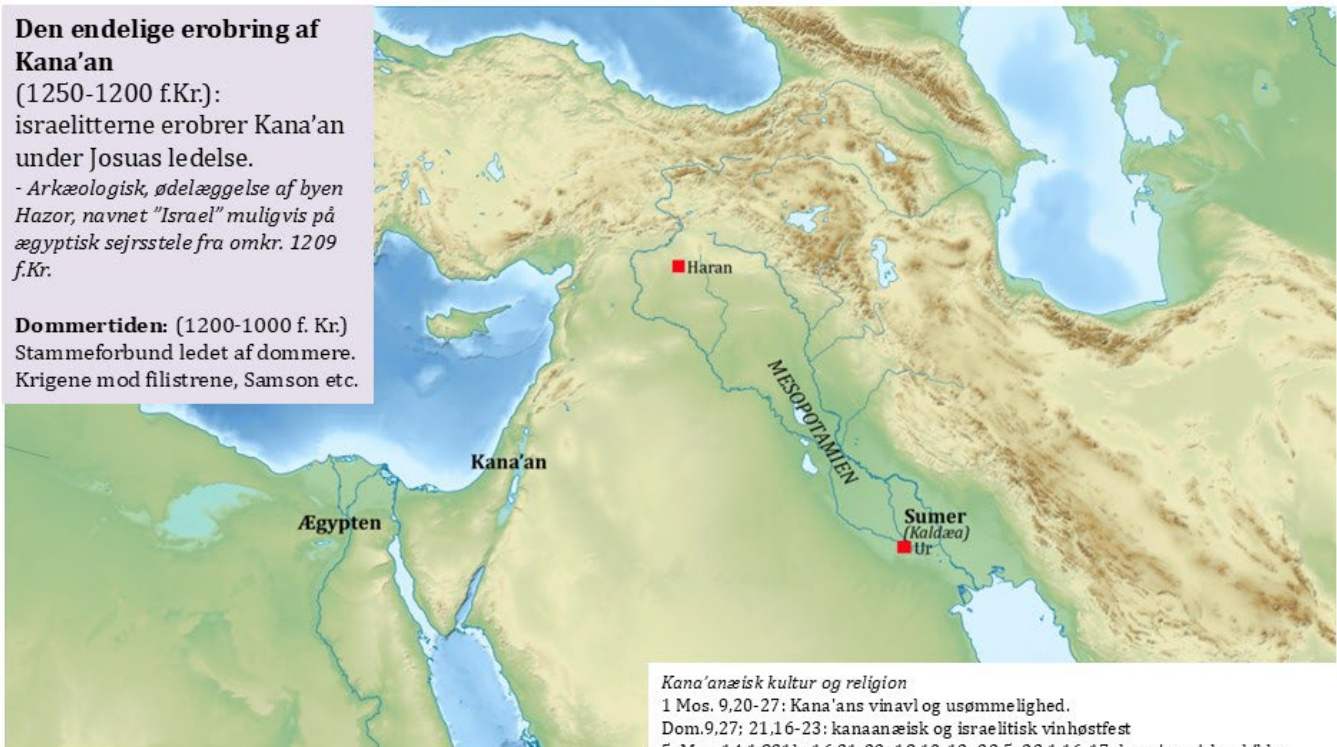

Den endelige erobring af Kana'an

(1250-1200 f.Kr.): israelitterne erobrer Kana'an under Josuas ledelse.

- Arkæologisk, ødelæggelse af byen Hazor, navnet "Israel" muligvis på ægyptisk sejrstele fra omkr. 1209 f.Kr.

Dommertiden: (1200-1000 f. Kr.)
Stammeforbund ledet af dommere.
Krigene mod filistrene, Samson etc.

Kana'anæisk kultur og religion

- 1 Mos. 9,20-27: Kana'ans vinavl og usømmelighed.
- Dom. 9,27; 21,16-23: kanaanæisk og israelitisk vinhøstfest
- 5. Mos. 14,1.821b; 16,21-22; 18,10-12; 22,5; 23,16-17: kana'anæiske skikke, forbudt i Moseloven.

Israel-stammerne på dommertiden

- Dom. 1,17-35: oversigt over de enkelte stammers erobringer forud for kongedømmets indførelse.
- 1. Mos. 49,3-27; 5. Mos. 33,6-25: to samlinger af udsagn om de enkelte stammer.
- Jos. 8,1-29; Dom. 9,42-55; 18,1-2.27-30; 2. Sam. 21,1-2: Israelitiske stammers erobringer at kana'anæiske byer.
- Jos. 10-12: fortællinger om Josuas erobringer at den sydlige og den nordlige del at landet, samt en liste over erobrede byer.

Ørkenvandringstiden

- 1. Mos. 12-50: Patriarkernes vandring
- 1. Mos. 14,18-20: Abrahams hyldet af Gud den Allerhøjeste i Jerusalem.
- 2. Mos.: Udvandringen fra Ægypten

Landet

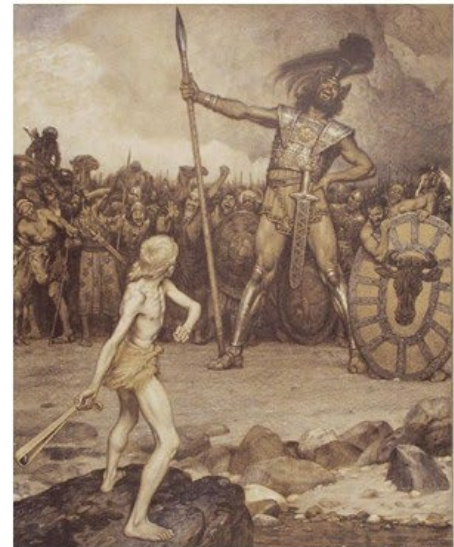
- 4. Mos. 13,25-33: spejdernes skildring af Kana'ans land.
- 4. Mos. 24,3-7: spåmanden Bites udsagn om landet.
- 5. Mos. 8,7-9; 11,6-12: Moses' beskrivelse af landet.
- 4 Mos. 34,1-15; 5 Mos. 1,7; 11,24; Jos. 1,4: landets omfang.

Kongeriget

Kong Saul (ca.1010 f.Kr.). Det israelitiske kongedømme. Krige mod nabofolk

Kong David (1006-966 f.Kr.). Etablerer et rige, besejrer nabofolk, erobrer Jerusalem. *(Arkæologisk, Davids navn på aramæisk stele, men nævnes ikke af ægyptiske erobrere (Sheshonk I))*

Kong Salomon (966-926 f.Kr.). Blomstring. Bygger Det Første Tempel i Jerusalem *(Udgravninger ikke mulige)*

Kongetiden fra Saul til Salomons død

Dom.3:31; 13,1-16,31; 1. Sam.4,1-18; 7,1-14: kampe med filisterne før Saul.

1. Sam. 13-14; 17; 18,5-7,20-30; 28,4,6; 29,1-11; 31; 2. Sam.5,17-25; 21,15-22; 23,9-17: Sauls og Davids kampe med filistrene

2. Sam. 8,1-15: oversigt over Davids erobringer.

2. Sam. 5,6-10; 1. Krøn.11,4-9: Davids erobring af Jerusalem.

2. Sam. 10-20; 1 Kong.1-2: Tronfølgehistorien: David og Batsjeba.

Absalom. Sjebas oprør. Striden mellem Adonija og Salomon.

1. Kong. 4,1-28: Salomon embedsmænd og hans hof

1. Kong. 9,15-21; 10,26: Salomon militær.

1. Kong. 5,13-7,51: Salomons tempel og palads i Jerusalem.

1. Kong. 8: templets indvielse.

1 Kong. 11,14-40; 12,1-20: oprør mod Salomon og Rehabeam.

Nathan konfronterer kong David

DAVIDS OG SALOMOS RIGER

Målestok 1:3.000.000

0 20 40 60 km

- Områder under Davids og Salomos direkte herredømme
- Slægtstiftede områder
- Områder under arvelig militær kontrol: erobret af David, senere tabt af Salomon
- Områder, som Aggron afstod til Salomon
- Områder, som Salomon afstod til Hiram af Tyrus

De to kongeriger

926 f.Kr. Landet deles i:

Nordriget, **Israel**, der bl.a. har Samaria som hovedstad
(Mange arkæologiske vidnesbyrd om en statsdannelse i nord (Israel) fra kong Omris tid (ca. 886-875 f.Kr.)

- og Sydriget, **Juda**, der har Jerusalem som hovedstad
(Mange vidnes byrd fra 700-tallet f.Kr.)

Rigets deling til ca. 750 f. Kr.

1. Kong. 12,26-33: Jeroboams helligdomme i Betel og Dan. Guldkalvene
1. Kong. 15,16-21; 20,1-34; 22,1-38; 2. Kong. 6,8-33; 7,1-20; 8,28-29; 10,32-33; 13,3-7,14-19,22-25; 14,25-27: aramæerkrigene.
1. Kong. 16,24: grundlæggelsen af Samaria
2. Kong. 9,1-10,27: Jehus oprør. Hans opgør med Ba'al-dyrkerne

Konger og profeter

Konger i Israel	Profeter	Konger i Juda	Profeter
Jeroboam I 931-910		Rehabeam 931-913	
Nadab 910-909		Abija 913-911	
Basia 909-886		Asa 911-870	
Ela 886-885	Elias 866-851		
Zimri 885			
Tibni 885-880		Josafat 870-848	
Omri 885-874		Joram 853-841	
Akab 875-853		Ahasja 841	
Ahasja 853-852	Elisa 851-801	Atalja 841-835	
Joram 852-841		Joas 835-796	Joel ?
Jehu 841-814	Jonas ?	Amazia 796-767	
Joahaz 814-798	Amos 760	Uzzias(Azaria) 792-740	
Joas 798-782	Hoseas 752-722	lotam 750-732	
Jeroboam II 793-753			
Zekarja 753-752		Akas 741-726	Esajas 741-684 Mika 731-716
Sjallum 752			
Menaham 752-742		Ezekias 728-686	Nahum 650-625
Pekaja 742-740		Manasse 686-643	Obadiah ?
Peka 740-732		Amon 643-641	Zefenias ?
Hoseas 732-722		Josias 641-609	Habakkuk 625-606
		Joahaz 609	Jeremias 627-586
		Joakim 609-598	
		Jojakin 598-597	Daniel 606-535
		Zedekias 597-586	Ezekiel 592-570
			Haggaj 520-516
			Zakarias 520-516
			Malakias ca. 432

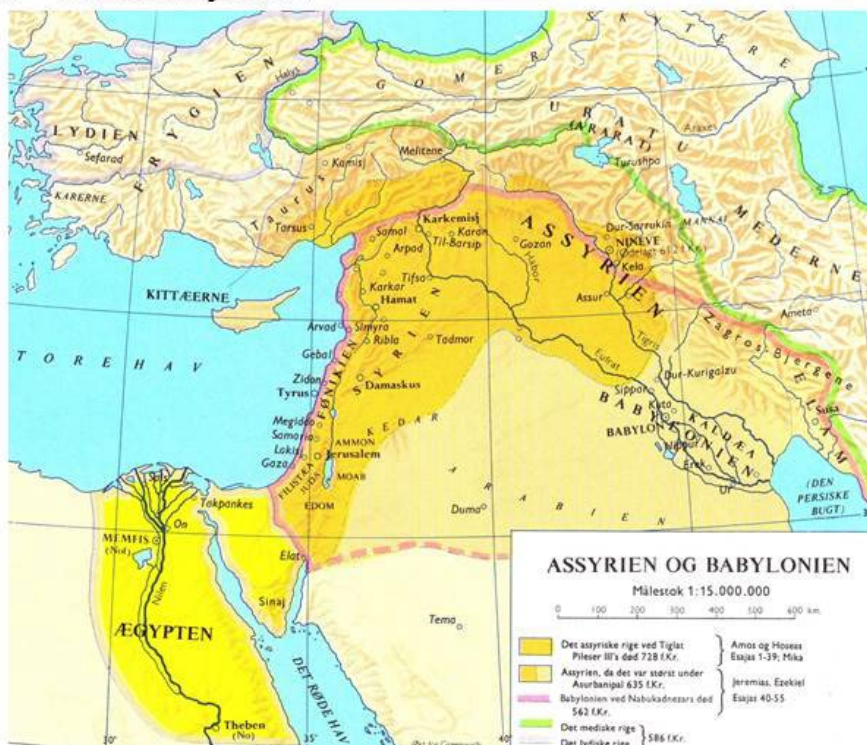
Alle årstal f.Kr.

Profettiden

- Formulering af den absolutte monoteisme
- Religiøs fortolkning af fortiden og fremtiden i Israels historie
- Den personlige og kollektive åndelige og religiøse stræben

Under fremmed herredømme – del 1: Assyriernerne

722 f.Kr. Assyriernerne erobrer Nordriget, **Israel** og tvangsforflytter store dele af befolkningen. Mange flygter mod syd til Juda. Store profeter: Amos, Hoseas

Assyrertiden.

- 2. Kong.15,18-20; 29-30; 17,1-6; 18,9-12: Nordisraels underkuelse.
- 2. Kong.15,37-38; 16,5-9; Es.7,1-8,8: efter krigen mellem Israel og Juda bliver Juda assyrernes vasal.
- 2. Kong.18,13-16; 18,17-19,36: Sankeribs krig mod Ezekias af Juda.
- Am.2,6-16; 4,1-3; 5,10-13; 6,4-7; 8,4-7: Amos' kritik af samfundsforhold
- Hos.2,1-13; 4,6-14; 7,13-16; 9,10-17; 11,1-3; 13,1-2: Hoseas' kritik af de religiøse forhold.
- Am. 3,12-15; 5,18-27; 6,8-14; 8,1-3; 9,14; Hos. 9,1-7; 13,7-14,1: trusler om Israels undergang.

Under fremmed herredømme – del 2: Babylonerne

700-tallet f.kr. **Juda** også under ydre pres fra storrigerne fra øst. De store profeter: Esajas, Mika

622 f.kr. Kong Josias gennemfører religiøs reform i Juda, kulten centraliseres omkring templet i Jerusalem. Profeterne Ezekiel og Jeremias

587 f.Kr. Babylonerne erobrer Juda og ødelægger det første tempel i Jerusalem. Eliten tvangsforflyttes til Babylon, "det babiloniske fangenskab".

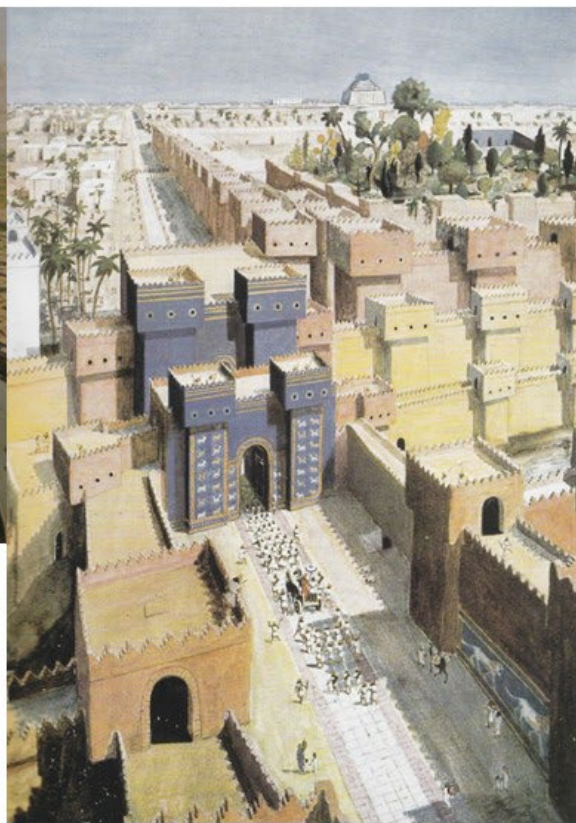

Babylonertiden. Reformen og eksil

Es.7,1-17; 8,1-4,16-20; 28,14-22; 30,8,17; 31,1-3: Esajas' kritik af folket for dets mangel på tro.
Mika 2,1-11; 3,1-12: Mikes kritik af Jerusalem, overklasse.
Es. 5,1-7,24-30; 6,11-13; 29,1-6; Mika 1,2-16; 3,12: trusler om Judas og Jerusalems undergang

2. Kong.21,1-18; 2. Krøn.33,1-20: to forskellige beretninger om kong Manasse.
Zef. 2,1-13; Jer. 2,14-3,5; 5,1-14: profetisk kritik af de religiøse forhold i Juda og Jerusalem.
5. Mos.12,1-28; 2. Kong. 22,1-23,25: kravet om kun ét kultsted og Josias' reform.
2. Kong. 25; Jer. 52: babylonernes erobring af Jerusalem 587 f.Kr.

Det babyloniske fangenskab 587-538 f.Kr.

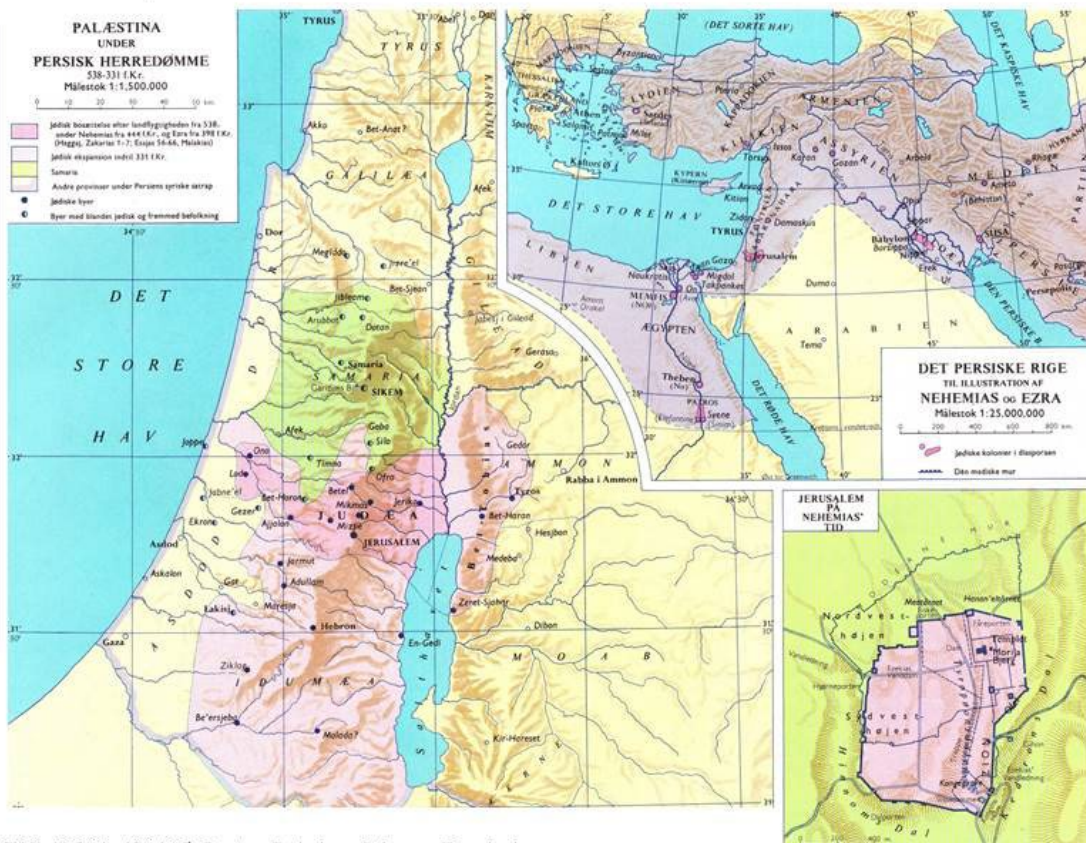

- National og religiøs selvbesindelse – styrkelse af identitet og sammenhold.
- Samling af skrifter, nedskrivning af mundtlig tradition
- Styrkelse og systematisering af gudsdyrkelsen og troen

Under fremmed herredømme – del 3: Perserne

- 538 f.Kr.
Perserkongen Kyros giver judæerne i Babylon tilladelse til at rejse hjem til Juda og genopføre templet (*Det Andet Tempel*)

- 400-tallet f.kr.
En ny bølge af judæere vender tilbage fra eksilet under Nehemias' og Ezras ledelse. Den skriftlærde Ezra oplæser Torahen offentligt.

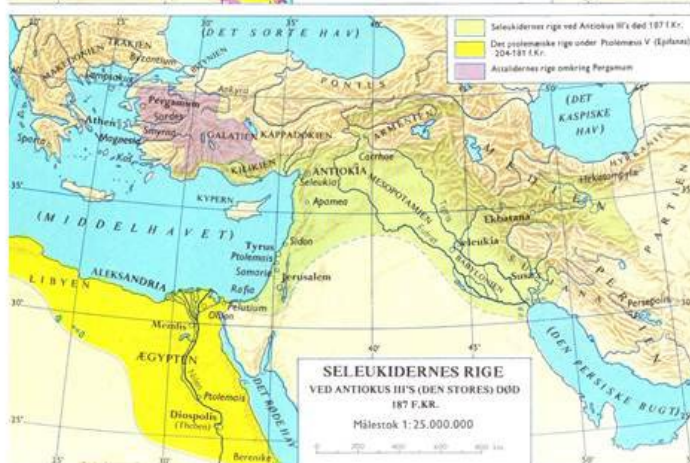

Persertiden. Genrejsningen

Es.41,2-5.25; 44,24-28; 45,1-7.13; 46,9-11; 48,14-15; Deutero-Esajas' profetier om Kyros' sejr
Ezra 5,1-2; 6,14-15; Hag-1-2; Zak.1,8-17; 4,6-10; 6,9-15; templets genopbygning under Zerubbabel og Josua.
Neh.1,1-7.4; 12,27-13.31; Nehemias' virke som Jerusalems statholder.
Ezra 7-10; Neh.8-10; Ezras reform i Jerusalem.
Esther: Hamans forfølgelser

Under fremmed herredømme – del 4: Syrerne (seleukiderne)

332 f. Kr Alexander d. Store erobrer Palæstina. Efter hans død overtager hans general, Seleukos, området (seleukiderne)

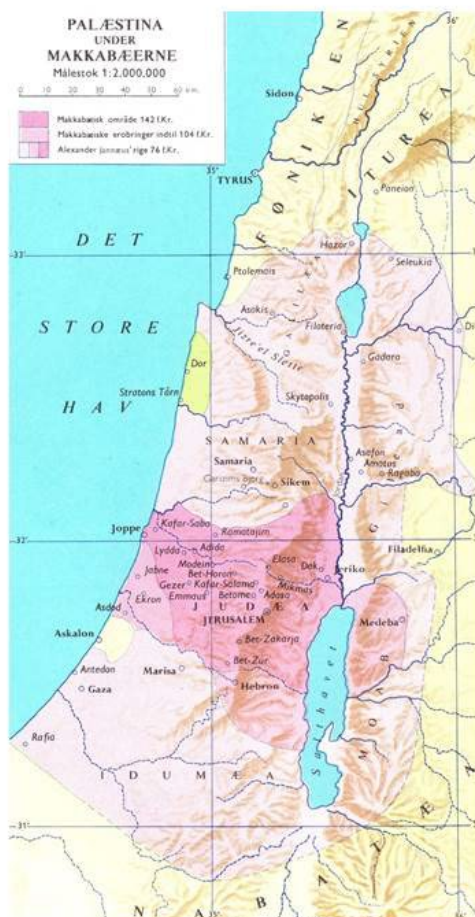

Persere og syrere

Dan.11,1-45: et udblik over tiden fra Kyros til Antiochus Epifanes.

Ny jødisk selvstændighed – Makkabæerne

168 f.Kr. Makkabæernes (hasmonæerne) gør oprør mod seleukiderne (syrerne)
140-37 f.Kr. Hasmonæernes kongerige

Fra Alexander d. Store til makkabæerne

Dan.11,1-45: et udblik over tiden fra Kyros til Antiochus Epifanes.

1. Makk. 2,1-9,22: kampene mod syrerne under Mattatias' og Judas' ledelse.

1. Makk. 9,28-12,54: Jonatan som jødernes leder.

1. Makk.13,1-16,24: Simon som leder og ypperstepræst.

2. Makk. 6,8-11,18-31; 7,1-42: jøder lider martyrdøden.

Under fremmed herredømme – del 5: Romerne

63 f.Kr. Romerne erobrer Palæstina

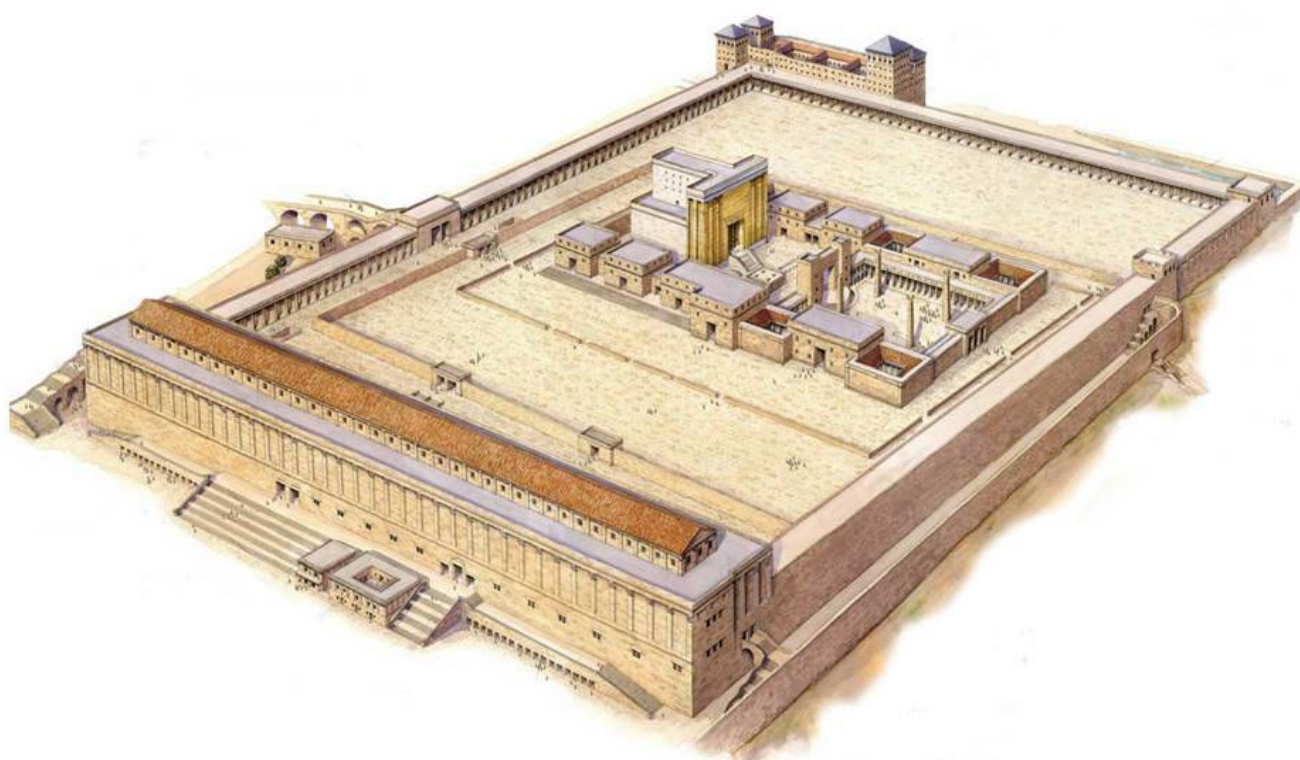
39-4 f.Kr. Herodes d. St. romersk lyd-konge. Ombygger templet (*Herodes' Tempel*). Landet deles efter Herodes' død søn mellem hans sønner (bl.a. Herodes Antipas) under romersk guvernørs kontrol.

1. årh. e. Kr. Lærde rabbinere. Hillel, Sjammai.

Synedriet (*synedrium*): jødisk råd, der afgør retslige spørgsmål. Medlemmer: fornemme præster, lægfolk, skriftkloge. Ypperstepræsten formand.

Herodes' tempel

Oprør og ødelæggelse

66-70: Oprør mod romerne pga. kejserkulten. Jøderne besejres. **Jerusalem ødelægges**. Ødelæggelsen af Templet.

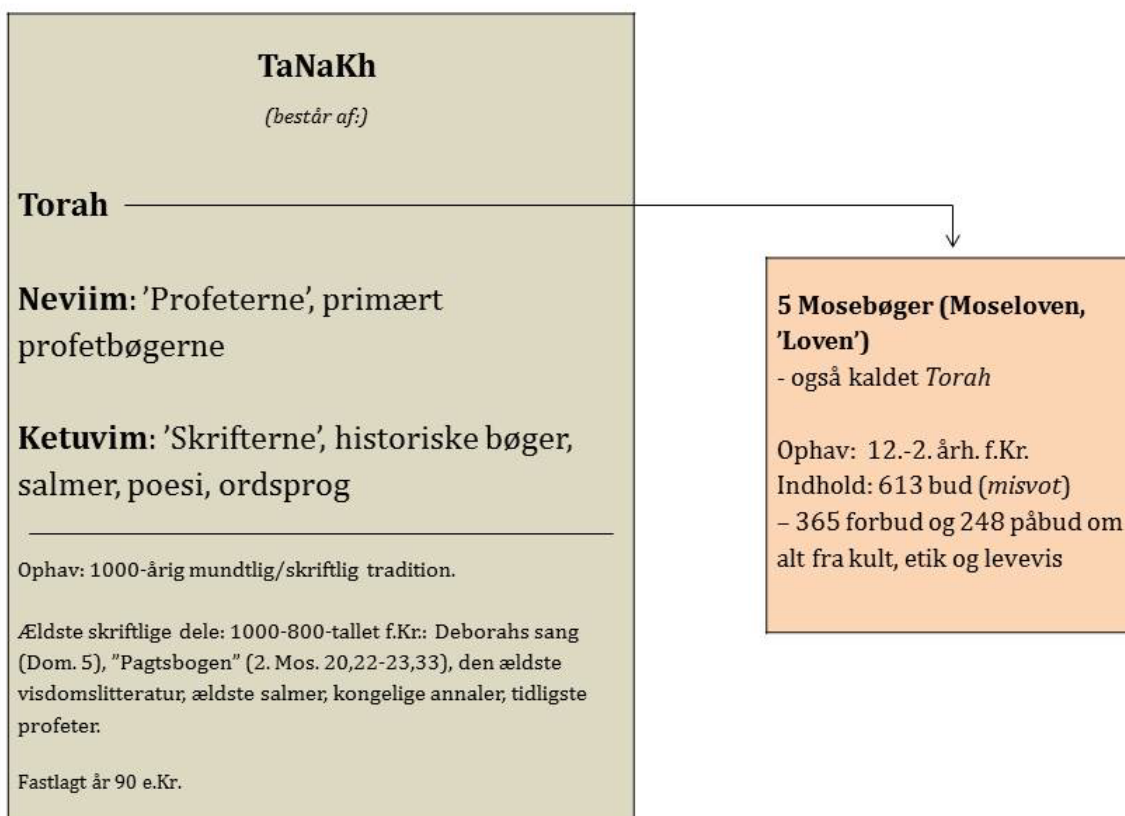
90 **TaNaKh** kanoniseres

132-35: Nyt oprør mod romerne under ledelse af Bar Kochba. **Jøderne forvises fra Jerusalem**. Tab af det kulturelle, religiøse og politiske midtpunkt.

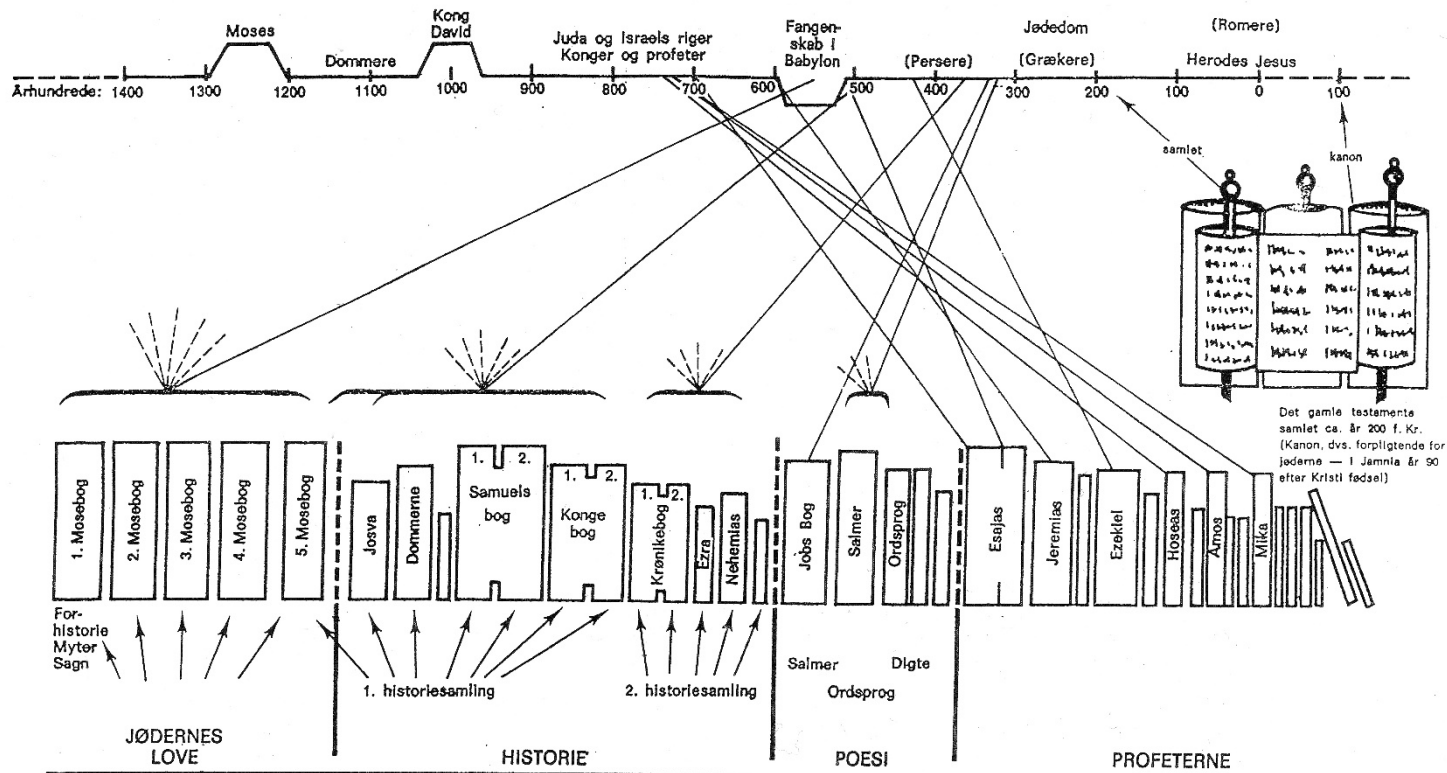

- Byen Jamna bliver nyt religiøst center – desuden fællesskaber omkring synagogerne

De 3 T'er: *TaNaKh*, *Torah* og *Talmud*: Den skriftlige lov / *Torah*

JØDERNES HISTORIE OG DET GAMLE TESTAMENTE

Torah (De 5 Mosebøger): 4-kildehypotesen

Det Gamle Testamente - indholdsoversigt

Første Mosebog

1. Skabelsen i tidernes morgen 1,1-25
2. Syndefaldet og dets tragiske følger 3,1-5,32
3. Overtrædelse og straf: syndfloden og tiden derefter 11,1-32
4. Sprogforvirring og menneskehedenes spredning over hele jorden 11,1-32
5. Abrahamhistorien 12,1-25,11
6. Historierne om Isak og Ismael 25,12-27,46
7. Historierne om Esau og Jakob 28,1-36,43
8. Historien om Josef og Jakobs sidste dage 37,1-50,26

Anden Mosebog

1. Trældommen i Egypten og udsendelse af en befrier 1,1-11,10
2. Påskemåltidets indstilling og udgangen af Egypten 2,1-14,31
3. Konflikter og Guds ledelse under ørkenvandringen 15,1-18,27
4. Gud udsteder lovene og folkets anerkendelse af dem 19,1-34,35
5. Guds nærvær i tabernaklet og hos præstestanden 35,1-40,38

Tredje Mosebog

1. Forskrifter om blodige og ublodige ofre 1,1-7,38
2. Præstestanden og tabernaklet 8,1-10,20
3. Forskrifter om menneskelivet 11,1-15,33
4. Den store forsoningsdag 16,1-34
5. Hellighed for Guds åsyn består i en etisk livsførelse 17,1-22,33
6. Fester, højtidler og forskellige andre forskrifter 23,1-27,34

Fjerde Mosebog

1. Israels folks organisering 1,1-8,26
2. Den mindeværdige påskefejring 9,1-10,10
3. Vandringen i ørkenen; forskellige straffedomme og lovforskrifter 10,11-21,35
4. Vandringen fortsætter (i Transjordanien); flere straffedomme og lovforskrifter 22,1-36,13

Amos' Bog

1. Dommen over nationerne 1,1-2,16
2. Tre profetiske prædikener 3,1-6,14
3. Amos' tre syner 7,1-8,8
4. Afslutning 8,9-9,15

Obadias' Bog

1. Profeti mod Edom 1,1-14
2. Herrens dag og Judas velsignelse 1,15-21

Jonas' Bog

1. Jonas' afslag på at følge Guds befaling 1,1-17
2. Jonas' anger 2,1-3,10
3. Jonas' vrede over, at byen tager imod Gud 4,1-10
4. Guds medynk for Nineve 4,11

Mikas Bog

1. Den kommende vrede 1,1-16
2. Straf over dem, der øver ondskab 2,1-3,16
3. Velsignelsen i fremtiden 4,1-5
4. Profeter om velsignelse og straf 4,6-5,1
5. Den kommende Messias 5,2-15
6. Gud konfronteres med folket 6,1-7,20

Nahums Bog

1. En domsprofeti 1,1-14
2. Nineves fald 2,1-13
3. Årsagen til Nineves fald 3,1-19

Habakkuks Bog

1. Indledning 1,1
2. Judas synd 1,2-4
3. Dommen over Judas synd 1,5-11
4. Habakkuks andet spørgsmål 1,12-2,1
5. Guds svar og kaldet til tro 2,2-19
6. Habakkuks trosfejring 2,20-3,19

Zefanias' Bog

1. En generel profeti om Guds dom 1,1-2,3
2. Dom over enkelte nationer 2,4-3,8
3. Løftet om fremtidig velsignelse 3,9-20

Femte Mosebog

1. Tilbageblik over Israels folks vandring i ørkenen 1,1-4,43
2. Tilbageblik over Israels love 4,44-26,19
3. Den endelige godtgørelse af Gud og hans pagt 27,1-30,20
4. Mosses' sidste dage 31,1-34,12

Josuabogen

1. Forberedelsestiden 1,1-2,24
2. Indgangen i landet 3,1-5,15
3. Erobringen af Kana'ans land 6,6-12,24
4. Landets deling 13,1-21,45
5. Bosættelsen under Josuas lederskab 22,1-24,33

Dommerbogen

1. Genfortælling af erobringen 1,1-3,6
2. Historierne om dommerne 3,7-16,31
3. Tidens afgudsdyrkelse 17,1-18,31
4. Tidens umoral 19,1-21,25

Ruts bog

1. I et fremmed land 1,1-22
2. Rut og Boaz 2,1-23
3. Ruts genløsning 3,1-4,15
4. Davids stamtavle 4,16-22

Første Samuelsbog

1. Samuels liv 1,1-8,22
2. Sauls liv indtil hans brud med David 9,1-20,42
3. David i eksil indtil Sauls død 21,1-31,13

Anden Samuelsbog

1. Davids vej til kongedømmet 1,1-4,12
2. Davids liv som konge over Israel og Juda 5,1-14,33
3. Oprør inden for nationen 15,1-20,26
4. Davids sidste år 21,1-24,25

Første Kongebog

1. Davids død 1,1-2,11
2. Salomos regering 2,12-11,43
3. Det delte riges tidlige historie indtil Josafat og Ahazja 12,1-22,53

Anden Kongebog

2. Kongebog
1. Det delte rige indtil Israels fald 1,1-17,41
2. Judas historie indtil rigets fald 18,1-25,21
3. Juda under Gedalja 25,22-30

Første Krønikebog

1. Stamtavler fra Adam til Saul 1,1-9,34
2. Sauls liv 9,35-10,14
3. Davids liv og hans regeringstid 11,1-21,30
4. Sammensætningen af Davids regering 22,1-27,34
5. Davids død og Salomos tiltrædelse 28,1-29,30

Anden Krønikebog

1. Salomos liv og hans regeringstid 1,1-9,31
2. Judas historie 10,1-36,21
3. Fodnote om Persien 36,22-23

Ezras Bog

1. Kyros' dekret 1,1-11
2. Folketællingen 2,1-70
3. Genopførelsen af templet 3,1-6,22
4. Ezras hjemkomst 7,1-10,44

Nehemias' Bog

1. Genopførelsen af Jerusalems mure 1,1-7,53
2. Folkets bod 8,1-10,39
3. Den nationale reform 11,1-13,31

Esters Bog

1. Ester bliver dronning 1,1-2,23
2. Hamans sammensværgelse 3,1-15
3. Afsløringen af Hamans sammensværgelse 4,1-7,10
4. Følgerne af Esters mod 8,1-10,3

Jobs Bog

1. Prolog: himmelscenen 1,1-2,13
2. Første samling taler 3,3-14,22
3. Anden samling taler 15,1-21,34
4. Tredje samling taler 22,1-31,40
5. Elihus tale 32,1-37,24
6. Guds svar 38,1-42,6
7. Epilog 42,7-17

Salmernes Bog

1. Bog 1: 1-41
2. Bog 2: 42-72
3. Bog 3: 73-89
4. Bog 4: 90-106
5. Bog 5: 107-150

Ordsprogenes Bog

1. Introduktion 1,1-7
2. Tretten lektioner om visdom 1,8-9,18
3. Salomos visdom, Bog 1 10,1-22,16
4. Vismændenes samling 22,17-24,34
5. Salomos visdom, Bog 2 25,1-29,27
6. Agurs visdom 30,1-33
7. Lemuels visdom, den duelige hustru 31,1-31

Prædikerens Bog

1. Indledning 1,1-11 fejl i bogen
2. Livets tomhed og byrde 1,12-4,12
3. Livets forfængelighed i alle dets former 4,13-7,14
4. Den sekulære livsfilosofi og dens fejlslutninger 7,15-10,3
5. En opsummering af livets forfængelighed og hvordan man overvinder den 10,4-12,14

Højsangen

1. Brudens drøm om sin elskede 1,1-3,5
2. Brudgommens komme 3,6-11
3. Lovprisning af bruden 4,1-5,1
4. Brudens tanker ved nattetid 5,2-6,3
5. Brudens skønhed 6,4-7,9
6. Kærlighedens skønhed 7,10-8,14

Esajas' Bog

1. Domsord til Juda 1,1-5,30
2. Esajas' kaldelse som profet 6,1-13
3. Domsord og velsignelsesord til Juda 7,1-12,6
4. Hovedsageligt domsord til andre nationer 13,1-23,18
5. Esajas' endeligt profeti 24,1-27,13
6. Domsord og velsignelsesord til Juda, Israel og Assyrien 28,1-39,8
7. Løfte til Juda om fremtidig velsignelse og trøst 40,1-66,24

Jeremias' Bog

1. Jeremias' kaldelse 1,1-19
2. Judas' synderegister 2,1-13,27
3. Jeremias' opgave over for Juda 14,1-33,26
4. Jeremias og Judas sidste dage 34,1-39,18
5. Jeremias efter Jerusalems fald 40,1-41,18
6. Jeremias i eksil i Egypten 42,1-52,34

Klagesangene

1. Judas fortvivelse og sorg 1,1-22
2. En bekræftelse af Guds handlinger 2,1-22
3. Judas håb om Guds nåde 3,1-66
4. Judas fremtidige herlighed 4,1-22
5. En afsluttende bøn 5,1-22

Ezekiels Bog

1. Domsprofetier mod Juda og Jerusalem 1,1-24,27
2. Budskaber til hedsnationerne 25,1-32,32
3. Livets fornyelse og den fuldkomne tidsalder 33,1-39,29
4. Det nye tempel og den nye tidsalder 40,1-48,35

Daniels Bog

1. Livet i Babylon 1,1-2
2. Tidlige syner i Babylon 2,1-6,28
3. Daniels syner om verdensrigerne 7,1-8,27
4. Daniels syner om historien og frelsen 9,1-12,13

Hoseas' Bog

1. Hoseas' liv som profet 1,1-3,5
2. Hoseas' domsbudskab til Israel 4,1-13,16
3. Løfte om velsignelse, hvis Israel omvender sig 14,1-9

Joels Bog

1. Græshoppeplagen og Guds dom 1,1-2,27
2. Herrens dag, velsignelse og straf 2,28-4,21

GT ifølge den jødiske skriftsamling samt den græske Septuaginta

TaNaKh	Septuaginta
Loven(5) <i>Torah</i> De 5 Mosebøger	De historiske skrifter(17) De 5 Mosebøger Josuas Bog & Dommerbogen Ruts Bog 1. og 2. Samuelsbog 1. og 2. Kongebog 1. og 2. Krønikebog Ezras Bog, Nehemias' Bog Esters Bog
Profeterne(21) <i>Neviim</i> Josuas Bog & Dommerbogen 1. og 2. Samuelsbog 1. og 2. Kongebog Esajas' Bog, Jeremias' Bog, Ezekiels Bog, De 12 små profetskrifter	De poetiske bøger(5) Jobs Bog Salmernes Bog Ordsprogenes Bog Prædikerens Bog Højsangen
Skrifterne(13) <i>Ketuvim</i> Salmernes Bog Ordsprogenes Bog Jobs Bog, Højsangen Klagesangene, Prædikerens Bog Esters Bog, Ruts Bog Daniels Bog Ezras Bog, Nehemias' Bog 1. og 2. Krønikebog	De profetiske bøger(17) Esajas' Bog, Jeremias' Bog Klagesangene Ezekiels Bog, Daniels Bog De 12 små profetskrifter (bl.a. Hosea, Mika & Amos)
	De apokryfe bøger(11) Tobits bog, Judits Bog Esters Bog (tilføjeelse) Visdommens Bog, Siraks Bog Baruks Bog, Jeremias' Brev Daniels Bog (tilføjeelse) 1. og 2. Makkabæerbog Manasses Bøn

GT
Den Danske Bibel

BIBELHÅNDSKRIFTER

Bibelenes ældste endnu eksisterende håndskrifter i kronologisk rækkefølge efter den (formodentlige) fremkomst.

GAMLE TESTAMENTE

- 200—100 f. K. Papyrus Fuad, fragmenter af Septuaginta-oversættelsen (græsk).
- 200—100 Dødehavsrullerne, som blev fundet i 1947 ved Ain Feshka, bl. a. Es. 1-66 og Hab. 1 og 2 (hebr.).
- 200—100 Papyrus Rylands, del af 5. Mosebøg i Septuaginta-oversættelsen (græsk).
- 100—200 e. K. Papyrus Nash, 2. Mos. 20,2-17 (Dekalogen) og 5. Mos. 6,4-5 (hebr.).
- 200—300 John H. Scheide-Papyrus, tekster af Ezekiel i Septuaginta-oversættelsen (græsk).
- 200—400 Chester-Beatty-Papyri, dele af Septuaginta-oversættelsen (græsk).
- ca. 350 Codex Vaticanus, hele GT fra 1. Mos. 46,28 i Septuaginta-oversættelsen (græsk).
- ca. 350 Codes Sinaiticus, omtrent hele GT i Septuaginta-oversættelsen (græsk).
- 350—400 Quedlinburger Itala, Kongebogen (lat.).
- 450—500 Codex Alexandrinus, næsten hele GT i Septuaginta-oversættelsen (græsk).
- ca. 500 Codex Ephraemi rescriptus, dele af det GT i Septuaginta-oversættelsen (græsk).

Andre gamle håndskrifter fra den græske Septuaginta-oversættelse er: Codex Ambrosianus (5. årh.), Codex Colberto-Sarnavianus (4.-5. årh.), Codex Marchalianus (7. årh.) og Codices Freer (3. hlv. 5. årh.).
De meget talrige (ca. 1500) håndskrifter fra den hebr. Masoret-tekst stammer alle fra tiden efter 800.

Talmud: Den mundtlige lov

Talmud: 'studium'. Kommentarer og tolkninger af lærde og skriftkyndige. Talmud findes i to udgaver: Den palæstinensiske Talmud og Den babyloniske talmud.

Talmud består bl.a. af

→ **Mishna:** 'gentagelse'. Mundtlig rabbinisk tradition. Udlægning af Loven. Danner grundlaget / kernen for Talmud. Består af 6 hovedafsnit, som hver er inddelt i 63 traktater. Ophav: Fra ca. 70 e. Kr. og frem. Samlet ca. 200 e.Kr. Indeholder:

Halaka ('lovbud'): Lovfortolkninger; forskrifter; lovstof, jura, der stammer fra traditionen og ikke eksplicit er fra Tanakh. Omhandler Lovens betydning og anvendelse i praksis.
Haggada ('fortælling'): Beretninger; fortællinger, anekdoter. Ikke-juridisk fortolkning af Loven.

→ **Gemara:** 'Fuldstændiggørelse'. Omfattende stof bestående af diskussioner, uddybninger og supplement til Mishnas tekst. Nedskrevet 100-400 e.Kr.

→ **Kommentarer forfattet af Rashi** (Rabbi Shlomo Yitzchaki). Rabbiner fra det. 11. årh.

→ **Andre fortolkninger** og kommentarer fra middelalderen og frem

Mishna

Gemara

Rashis kommentarer

Andre kommentarer

Andre autoritative skrifter og fortolkninger

Midrash: 'Udlægning'. Prædikensamlinger over og fortolkninger af Tanakh med lovstof (*halaka*) samt fortællinger (*haggada*). Flere rabbiniske forfattere og mundtlig tradition. Blomstring og nedskrivning fra 200- til 1000-tallet e. Kr.

Tosefta: 'Tilføjelse'. Lovsamling parallel med Mishna, men fire gange så lang, idet ældre stof inddrages. Både *halaka* og *haggada*. Færdigredigeret i 300-tallet e. Kr.